

قدرتیابی زنان از طریق سازمان‌دهی: انجمن زنان خود اشتغال هند (سیوا)^۱

هاله صفرزاده

هر روز شاهد پیوستن زنان بسیاری به بازار کار هستیم. در جامعه‌ی ما نیز مانند تمام دنیا زنان اولین قربانیان طرح‌های تعدیل اقتصادی، خصوصی‌سازی و بحران‌های اقتصادی هستند. رشد پدیده‌های ناهنجار اجتماعی ناشی از آن مانند اعتیاد و بیکاری که موجب افزایش آمار طلاق شده و نبود حمایت‌های دولتی و بی‌سامانی اقتصادی و تعطیلی بنگاه‌های اقتصادی، معضلاتی را برای تمام مردم، به خصوص زنان به وجود آورده است.

هر چند سال یک بار، حوادث طبیعی نیز بخش دیگری از زنان را برای سیرکردن شکم خود و کودکان‌شان راهی بازار کار می‌کند. زنانی که جایی در بازار کار رسمی نخواهند یافت. بسیاری از آنان مجبورند به بازار غیررسمی کار بپیوندند. دست‌مزد بسیار اندک برای کارهای سخت و طولانی بدون هیچ حمایت قانونی، مشخصه‌ی اصلی این بخش از بازار کار است. بسیاری از آنان کار را در خانه‌های خود انجام می‌دهند. پراکنده‌بودن و عدم ارتباط نزدیک این بخش از نیروی کار عامل مهمی است که سبب می‌شود خودشان نیز نتوانند با دور هم جمع شدن و ایجاد تشکل، از حقوق خود دفاع کنند.

آنچه در زیر می‌خوانید معرفی انجمن زنان خود اشتغال در هند است. تشکلی که به شکل عینی نشان داد که پراکنده‌بودن و دلایلی از این دست نمی‌تواند دلیل مناسبی برای نبود فعالیت مشترک و جمعی باشد. آشنایی با چنین تجربیاتی در سراسر جهان و نقد و بررسی دقیق آنان، می‌تواند بسیار روشنگرانه باشد.

جامعه‌ی هند در بسیاری از موارد فرهنگی مشابه جامعه ایران است. از یک سو فرهنگ مردسالارانه‌ی کار زنان را موجه نمی‌داند و از سوی دیگر جهانی‌سازی و بی‌مسئولیتی سرمایه‌داران که کارگران هند را با حقوق یک دلار در روز استثمار کرده، آنجا را مناسب‌ترین محل برای سوءاستفاده‌ی اقتصادی جهانی کرده است.

نزدیک به نیم میلیارد از جمعیت هند زنان هستند. به دلیل مهاجرت جمعیت از روستا به شهر به‌خاطر از بین رفتن زمین‌های کشاورزی و نبود کار مناسب در شهرهای کوچک، مناطق حاشیه‌نشین شهرهای بزرگ و محلات فقیرنشین شهرهای صنعتی به‌سرعت گسترش می‌یابد. این مناطق به منبع غنی نیروی کار ارزان تبدیل شده‌اند. زنان بخش عمده‌ی این نیروی کار را تشکیل می‌دهند که جز در مشاغل

غیررسمی نمی‌توانند برای خود کسب درآمد کنند. کمیود چتر حمایتی دولتی و قانونی، امر ضرورت حمایت از زنان را هر چه بیشتر در مرکز توجه بسیاری از فعالین اجتماعی قرار داده است.

زنان جامعه هند نیز بیکار ننشسته و در دل همین شرایط، مصرانه خواهان تغییر شرایط برای زنان جامعه خود هستند. آنان در زندگی عینی به این نتیجه رسیده‌اند که تا جامعه‌ی پدرسالاری هست و سرمایه‌داری یکه‌تازی می‌کند، تنها با متشکل‌شدن می‌توان تغییری در وضعیت ایجاد کرد.

سیوا در سال ۱۹۷۲ تشکیل شد. بیش از سه دهه است که انجمن زنان خود اشتغال هند هدف خود را ترویج رویکردی یکپارچه به مسأله‌ی امنیت معیشت زنان در بخش غیررسمی قرار داده است. شاید به جرأت بتوان گفت سیوا تنها تشکل

^۱. SEWA: The Self-Employed Women's Association of India.
<http://www.sewa.org/>

صنفي زنان در جهان است که به این حد گسترش یافته است. اعضای آن زناني هستند که در بخش غيررسمي در هند مشغول به کار هستند. هفتاد قانون کار موجود در ايالات مختلف هند، تنها هفت درصد نيروی کار را پوشش می‌دهند و نود و سه درصد نيروی کار هند در بخش غيررسمي، از حمايت‌های قانوني محرومند. طبق آمار ۹۴ درصد از نيروی کار زنان هند در این بخش مشغولند، بخشی که از دست‌مزد منظم، اشتغال منظم و حقوق و مزایای کارگران رسمي محرومند.^۲

آنان تفکر ماهاتما گاندی را راهنمای خود قرار داده‌اند و عدم‌خشونت، حقيقت و همکاري همه‌ی ادیان و مردم و ترويج اشتغال محلی و ایجاد اعتمادبه‌نفس در زنان را اصول کاری خود می‌دانند. آنان معتقدند که اتحادیه‌شان، محل تلاقی سه جنبش کارگری، زنان و جنبش تعاوني است. آنان همچنين دنيای جهانی‌سازی شده را که اشتغال سنتی در مناطق مختلف با هجوم سرمایه‌ها و بازار جهانی مورد تهديد و نابودی قرار گرفته، این‌گونه اقدامات را گامی می‌دانند در جهت مقابله عملی با این سیاست‌ها توسط میلیون‌ها تن از زناني که در فقر مطلق زندگی می‌کنند و مورد سوءاستفاده قرار گرفته‌اند و با وجود ساعت‌های طولانی کار سخت امکان تأمین زندگی خود و فرزندانشان را ندارند. این اقدام مشترک به آنها نه فقط امکان تحمل فشار، بلکه تغيير شرایط را می‌دهد.

انجمن زنان خود اشتغال نهادی جنبشی است و بیشتر بر اساس سازمان‌دهی عملی زنان فعالیت خود را پیش می‌برد نه از طریق برنامه‌های از پیش تدوین‌شده. ساختار تشکيلاتی آن بسیار منعطف است و از مرکزیت‌سازی جلوگیری می‌شود تا بتوانند زنان فقير و بعضاً آسیب‌دیده و آزاردیده‌ی گريزان از دیسپیلین را جذب کنند و همه‌ی آنها خود را در سیوا سهيم بدانند. این نهاد در استمرار فعالیتش سعی می‌کند اعتمادسازی کند و از هر فرصتی برای متشکل‌کردن زنان استفاده کند. سیوا با این شیوه توانسته در فاصله‌ی زمانی هر پنج سال، بیست و پنج درصد به اعضای خود بیافزاید.

عمده نيروی اصلی این نهاد گجرات هند است، اما در سرتاسر هند نیز فعالیت می‌کند. مدل کار سیوا در بسیاری از ديگر کشورهای آسیا در بخش پوشاک نیز وجود دارد. این نهاد شامل بیش از ۱۱ هزار گروه تولید مردمی، ۲۰۰ تعاونی و ۱۱ فدراسیون، در ده ایالت هند است. سالانه یک میلیون و چهارصد هزار نفر به آن حق عضویت می‌پردازند. تمامی اعضای این نهاد را زنان ۱۸ سال تا ۵۵ سال تشکیل می‌دهند. این تشکل هدف خود را این‌گونه عنوان کرده است:

«سازمان‌دهی زنان کارگر برای دستیابی به اشتغال کامل به‌گونه‌ای که به موجب آن بتوانند کار و درآمدی داشته باشند و بر مبنای آن امنیت غذایی و اجتماعی (یعنی حداقل‌های مراقبت‌های بهداشتی، مراقبت از کودکان و سرپناه) را به دست آورند.»

آنان معتقدند زنان متشکل که استقلال مالی به‌دست آورده‌اند، اعتمادبه‌نفس از دست‌رفته‌ی خود را باز می‌یابند و می‌توانند قدرت چانه‌زنی در داخل و خارج از خانه‌های خود را در سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری مجامع به‌دست آورند.

انجمن زنان خود اشتغال هند خدمات حمايتی ديگری نیز از اعضای خود به عمل می‌آورد، خدماتی مانند پس‌انداز و وام، مراقبت‌های بهداشتی، مراقبت از کودکان، بیمه، کمک‌های حقوقی و خدمات ارتباطی که از نیازهای مهم زنان فقير هستند. برای اینکه زنان بتوانند از طریق اشتغال کامل به استقلال مالی برسند این خدمات ضروری است. علاوه بر این، خود این خدمات حمايتی می‌تواند منبع ديگری برای خوداشتغالی گروه‌های ديگری از زنان باشد. به‌عنوان مثال، ماما، مربی مهدکودک برای مراقبت از کودکان و ... برخی از این مراکز حمايتی به شکل تعاونی تشکیل شده و خدمات خود را ارائه می‌دهند.

زنان عضو با پرداخت ۱۰۰ روپيه می‌توانند بیمه شوند. برای گرفتن کمک پزشکی تنها ۵ روپيه پرداخت می‌شود.^۳ مهدکودک این نهاد با مبلغ ماهی پنجاه روپيه فرزندان زنان عضو را نگهداری می‌کند. این مبلغ تنها می‌تواند بیست و پنج

^۲. SEWA, 2010. *Member Based Organizations Of The Poor: A Report by SEWA Academy Learning Hub*, Available from: [Viewed 22 Feb 2013] <http://www.sewaacademy.org/pdf%20files/MBOP%20Report%202010.pdf>

درصد هزینه‌های مهد را جبران کند. هفتاد و پنج درصد بقیه از طریق کمک دولتی و یا جمع‌آوری کمک مالی تهیه می‌شود. در این مراکز روزانه ۸ تا ۹ ساعت از کودکان نگهداری می‌شود.^۴

یکی از مشکلات این زنان گرفتن وام بود. بسیاری از بانک‌ها به دلیل نداشتن ضامن از دادن وام به آن‌ها خودداری می‌کردند. این مسأله سبب شد که زنان خود اقدام به تشکیل بانک کنند. ۴۰۰۰ زن با گذاشتن ده روپیه در سال ۱۹۷۴ اولین بانک اشتراکی خود را تأسیس کردند. این بانک در حال حاضر ۱۲۵ هزار عضو دارد و سرمایه‌ای به مبلغ ۳۵۰ میلیون روپیه رسیده است. بیش از ۵۰ هزار زن در سال از این وام‌ها استفاده می‌کنند. ۹۷ درصد از این وام‌ها بازپرداخت شده است. بازپرداخت بهره این وام کمک می‌کند تا زن دیگری خود مستقل شود. این نکته‌ای است که زنان به‌خوبی دریافته‌اند.

مرکز آموزش این نهاد که از سال ۱۹۹۱ تأسیس شده است سالانه توانسته اعضای بسیاری را در زمینه‌های تربیتی، مدیریتی، ارتباطات و تحقیقات آموزش دهد.

این نهاد در گجرات، هر دو هفته یک بار، با انتشار نشریه با اعضایش ارتباط می‌گیرد. یک مجله‌ی ماهانه برای دختران نیز منتشر می‌کند. در جاهایی که مخاطبین سواد خواندن و نوشتن ندارند، از طریق ویدئو و نوار با آنان ارتباط برقرار می‌کند. این نهاد در کمک به آموزش مراقبتی به زنان تن‌فروش نیز راهنمایی می‌دهد.

این مرکز در زمانی که حوادث طبیعی مانند سیل، زلزله، سونامی و ... زندگی مردم را مختل می‌کند توانسته در جهت بازگشت به زندگی عادی برای زنان اقدامات موثری انجام دهد.

یکی دیگر از خدمات حمایتی این مرکز، دادن کمک‌هزینه‌های تحصیلی برای فرزندان این زنان است. از جمله برای فرزندان کارگران «بیدی» این کمک هزینه‌ها پرداخت شده است. این‌ها کارگرانی هستند که سیگار بیدی (نوعی سیگار برگ) را می‌پیچند، که کاری بسیار سخت، با ساعات کاری طولانی است.

بخشی از اعضای سیوا با سیاست‌های جهانی‌سازی مخالف هستند. آنان معتقدند که این سیاست‌ها منجر به فقر و بدبختی بیشتر برای اکثریت مردم شده است. به‌خصوص باعث افزایش آسیب‌پذیری و ناامنی بازار و کاهش قدرت چانه‌زنی کارگران غیر ماهر شده است که منجر به کاهش دستمزدها می‌شود.

به منظور مقابله با این پیامدها سیوا در حال حاضر بر روی چهار استراتژی کلیدی تاکید دارد:

سازمان‌دهی زنان در اتحادیه‌های کارگری، تعاونی، انجمن‌ها و تشکلهای مستقل

افزایش مهارت‌های فنی و مدیریتی

تشکیل سرمایه به نام‌های خود را به صورت فردی یا در گروه‌ها و سازمان‌ها

تأمین امنیت اجتماعی از جمله دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی، مراقبت از کودکان، بیمه، مسکن و بازنشستگی.

درآمد ماهانه زنان عضو به‌طور متوسط ۲۰۰ تا ۵۰۰ روپیه است.

یکی از جدیدترین بخش‌های این تشکل «مرکز تسهیل تجارت» است که در ماه می ۲۰۰۳ با عضویت بیش از ۱۵۰۰۰ زن صنعتگر در بخش منسوجات و صنایع‌دستی تأسیس شد تا با ارائه خدماتی در زمینه طراحی، تولید و بازاریابی محصولات و خدمات خود در بازارهای ملی و جهانی، از زنان صنعتگر در بخش غیررسمی حمایت و از طریق اشتغال کامل، امنیت اجتماعی و اقتصادی آن‌ها تأمین شود. تا قبل از آن، این زنان صنعتگر که در کارهای دستی مثل گلدوزی مهارت بالایی دارند، به دلیل عدم دسترسی‌شان به بازار فروش، مجبور بودند یا در جستجوی کار مهاجرت کنند، یا به کار سخت روی زمین بپردازند. زیرا تنها امکان دسترسی آنان به بازار از طریق واسطه‌ها و دلالان بود.

در حال حاضر حدود ۳۵۰۰ سهامدار صنعتگر در ۸۰ روستا در سراسر ۳ ایالت در گجرات عضو این بخش شده‌اند و محصولاتشان را که شامل پوشاک، مبلمان منزل و لوازم تزئینی است به بازار عرضه می‌کنند. گلدوزی همه محصولات توسط دست انجام می‌شود. تولید اصلی در خانه‌ی زنان انجام می‌شود. مواد اولیه بر اساس سفارش خریداران و طرح کالا تهیه می‌شود. مرکزی در احمدآباد به‌عنوان مقر اصلی این تشکل وجود دارد که اقدامات اولیه مانند طراحی هنری و برش و ... در آنجا انجام می‌شود و سپس محصولات نیمه‌آماده همراه با کیت‌های مرکب که شامل محصولات، آینه‌ها، موضوعات و لوازم جانبی دیگر برای گلدوزی به روستاها فرستاده می‌شود. ۶۵ درصد از درآمد حاصل از فروش به‌طور مستقیم به صنعتگران پرداخت می‌شود و خود این زنان سهامدار هم هستند.^۵

از آنجا که این کار به‌صورت بسیار غیرمتمرکز انجام می‌شود، از این‌رو حفظ یکنواختی در گلدوزی دستی، نظارت موثر بر سیستم کنترل کیفیت و کاهش هزینه از چالش‌های عمده‌ی مرکز است. برای کنترل کیفیت و ارتقای کار و همچنین ارسال چک دست‌مزد برای زنان به‌طور مرتب کارشناسان آموزش دیده‌ای به روستاها سرکشی می‌کنند.

این مرکز که نام تجاری هانسبیا^۶ را برای محصولات خود انتخاب کرده است، دو فروشگاه خرده‌فروشی در احمدآباد و دهلی دارد، اما بازارها و جشنواره‌های فروش فصلی نیز در ایستگاه‌های مترو و شهرستان‌ها برپا می‌کند. برای توسعه‌ی کار و صادرات کالاها، نمایشگاه‌هایی نیز در آمریکا، اروپا، آفریقای جنوبی و ژاپن برپا کرده است. آنان تمرکز بازاریابی

خود را بر روی جایگزینی «هنر پوشیدنی» به جای «پوشاک» قرار داده‌اند. برای کمک صنعت‌گران و ارتقا سطح مهارت دوره‌های آموزشی برای زنان برپا می‌شود. همچنین دوره‌های مدیریت تا حدی اعتماد به نفس را در آنان تقویت کند که به‌عنوان مدیران مردمی بتوانند برای تولید مشترک، مدیریت هزینه‌ها، سازمان‌دهی کسب‌وکار برنامه‌ریزی کنند. این مرکز خدماتی نیز به صنعت‌گران گروه‌های مردمی از شمال شرقی، بیهار، اوريسا، راجستان و دیگر کشورهای جنوب آسیا همچون نپال، بنگلادش، سریلانکا، و پاکستان ارائه می‌کند.

این موضوع که دولت از ثبت این نهاد به‌عنوان اتحادیه خودداری کرده، به هیچ‌وجه تأثیری بر روند ارتباطات بین‌المللی کارگری سیوا نداشته است و این نهاد در بسیاری از برنامه‌های کارگری جهانی شرکت می‌کند، اما یک نماینده‌ی دائمی در این نهادها ندارد. این نهاد حتی در کنفرانس سازمان جهانی کار نیز شرکت کرده است.^۷

یکی از اعضای این انجمن در سخنرانی‌اش در آمریکا اهداف انجمن را این‌گونه معرفی می‌کند: «کشورهایی که دارای فراوان‌ترین منابع طبیعی هستند فقیرترین کشورها هستند. جمعیت بومی آن‌ها، نادیده گرفته می‌شود ... تولید محصولات کشاورزی برای صادرات رشد کرده است. کشاورزانی که برای جهان تولید می‌کنند خود گرسنه‌اند ... زنان از صبح تا غروب برای به‌دست آوردن آب، جمع‌آوری سوخت، رسیدگی به گاو، تولید محصولات کشاورزی، پردازش دانه، خیاطی، ساختن سبد کار می‌کنند، اما کار آن‌ها در نظر گرفته نمی‌شود.

اما اگر هدف این است که برای ساختن جامعه‌ای که در آن نیازهای اساسی هر کس برای غذا، لباس و مسکن به‌طور کامل برآورده شود، ما نیاز به یک رویکرد کاملاً متفاوت داریم. در این راستا، چشم‌انداز خود من این است که اگر نیازهای اولیه روزانه‌ی ما غذای اصلی، سرپناه، پوشاک، آموزش و پرورش ابتدایی، خدمات بهداشتی و درمانی قرار است تأمین شود، باید تولیدات محلی افزایش یابند ... تقاضا برای محصولات محلی به معنای ایجاد اشتغال محلی است ... محصولات محلی و کالاهای ساخته‌شده با استفاده از مواد محلی، قابل بازیافت هستند. با کشت غلات مثل ارزن، ذرت خوشه‌ای، جو و تمام انواع محصولات محلی، رژیم غذایی ما بهبود خواهد یافت. اجازه دهید ما مواد غذایی اصلی روزانه خودمان را تولید کنیم. از همه مهم‌تر، رابطه‌ی انسان با طبیعت به ارتباط ارگانیک بازگردد ... باید سرمایه و ابزار تولید، هر دو، در دست تولیدکننده واقعی قرار گیرد ... ما می‌خواهیم از تلفن‌های همراه و کامپیوتر و ... استفاده کنیم، اما آن‌ها را به زندگی خود دعوت کنیم نه این که آن‌ها به‌عنوان عوامل استعمار وارد زندگی ما شوند ... آنچه ما نیاز داریم مشارکت فعال در برنامه‌ریزی، اجرا و نظارت بر اهداف توسعه‌ی هزاره در جامعه‌ی خودمان است.

من از شما سوالات زیر را می‌پرسم: آیا با سیاست‌های کنونی جهانی‌سازی اشتغال افزایش یافته است؟ درآمد مردم افزایش یافته است؟ مالکیت دارایی‌های آنان افزایش یافته است؟ آیا دسترسی بیشتر به مراقبت‌های بهداشتی، مراقبت از کودکان، آب و فاضلاب وجود داشته است؟ مسکن بهتر برای آنان فراهم شده است؟ غذا و تغذیه بهتر فراهم شده است؟ ... اگر

^۷. Wiego, 2012. Events Help SEWA Celebrate 40 Years. Available from: <http://wiego.org/wiego/events-help-sewa-celebrate-40-years> [Viewed 22 Feb 2013]

And:

The Indian Express, 2011, *SEWA helps women rise high in construction sector, forms cooperative*. Available from: <http://www.indianexpress.com/news/sewa-helps-women-rise-high-in-construction-sector-forms-cooperative/832037> [Viewed 22 Feb 2013]

پاسخ مثبت است، می‌توانیم اطمینان داشته باشیم که در مسیر درست حرکت می‌کنیم و به سمت برابری و عدالت در جهان پیش می‌رویم ... آنچه من گفتم بینش یک زن، یک جنبش عملی و خرد جمعی است.»^۸

اما متأسفانه در این تشکل گرایشات تسلیم‌طلبانه به سرمایه‌داری نیز وجود دارد. همانند هر جای دیگر، طرفداران سرمایه‌داری تلاش می‌کنند تا مبارزات زنان و تلاش‌های آنان برای تغییر زندگی‌شان را به انحراف بکشانند. ملاقات برخی از رهبران و فعالان این تشکل با هیلاری کلینتون، و حمایت او از بخش تسلیم‌طلبانه‌ی این جنبش گواه این است. این تفکر مسائل زنان را جدای از مسائل کارگران قلمداد می‌کنند و در حقیقت استثمار و حشیانه‌ی زنان را با لعاب سرمایه‌داری می‌پوشانند. سرمایه‌داری با دادن کمک‌های ظاهری و اهدای جوایز به رهبران این‌گونه تشکل‌ها تلاش می‌کند تا از زیر بار مسئولیت خود در گستردگی فقر در میان زنان شانه خالی کند و چنین وانمود نماید که گویا طرفدار حقوق زنان است. در حالی که تحمیل فقر و سیه‌روزی بر زنان هند تنها به دلیل گسترش روابط غارتگرانه‌ی همان نظام سرمایه‌داری است که خانم کلینتون از نمایندگان آن به‌شمار می‌رود. از این جهت بخشی از نیروی‌های مترقی در هند، ضمن حمایت از تشکل‌های مستقل زنان، با این عناصر سازش‌کار و فرصت‌طلب که خواهان به انحراف کشیدن مبارزات زنان هستند، مبارزه کرده و آنان را افشا می‌کنند.

تلاش و مبارزه برای تغییر، تنها زمانی می‌تواند به نتیجه برسد که زنان زحمت‌کش بتوانند نه تنها تشکل‌های خود را ایجاد کنند بلکه با این گرایش‌ها که سعی در تثبیت سرمایه‌داری دارند، نیز مقابله نمایند.

مختصری از تاریخچه فعالیت‌های سیوا:

تشکیل بانک تعاون سیوا ۱۹۷۴، تعاونی شیر ۱۹۷۹، انتشار خبرنامه‌ی Anasuya ۱۹۸۲، اولین تعاونی صنعت‌گران ۱۹۸۲، اولین تعاونی مراقبت از فرزند ۱۹۸۶، تعاونی پرورش‌دهنده‌گان درخت ۱۹۸۶، اولین تعاونی فروشندگان سبزی و میوه‌ها ۱۹۸۹، مرکز آموزش سیوا ۱۹۹۰، اولین تعاونی مراقبت بهداشتی ۱۹۹۰، اولین تعاونی تولیدکننده‌گان نمک ۱۹۹۱، تشکیل مرکز بیمه‌ی ویمو ۱۹۹۲، تشکیل فدراسیون تعاونی سیوا ۱۹۹۳، مسکن اعتماد ماهیلا گجرات ۱۹۹۴، تعاونی ماماها ۱۹۹۴، بازارچه محلی گرام ماهیلا هیت ۱۹۹۹، مرکز تسهیل تجارت سیوا ۲۰۰۰.

^۱. SEWA, 2010. *Member Based Organizations Of The Poor: A Report by SEWA Academy Learning Hub*, Available from: <http://www.sewaacademy.org/pdf%20files/MBOP%20Report%202010.pdf> [Viewed 22 Feb 2013]

^۸. Bhatt, Ela, 2011, UNDP speech, lecture notes distributed in Tarrytown, NY, 27 Jun 2011. Available from: <http://www.sewa.org/images/pdf/UNDP%20Speech.pdf> [Viewed 22 Feb 2013]